
СОЦІАЛЬНА ТА ГУМАНІТАРНА ПОЛІТИКА

УДК 349.3:364(438:477)«20»

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.30>

О. І. Вальчук

кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри права і публічного управління
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Т. М. Кронівець

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри права і публічного управління
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

О. І. Яременко

кандидат наук з державного управління, доцент,
завідувач кафедри права і публічного управління
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

У статті окреслено нормативно-правове підґрунтя системи соціального захисту населення сучасних Польщі та України. Зроблено спробу порівняльного аналізу провідних тенденцій розвитку соціального страхування, визначено та стисло охарактеризовано основні складники системи управління державним соціальним страхуванням Республіки Польща. Особливу увагу зосереджено на діяльності державних структур, які займаються накопиченням унесків соціального та медичного страхування, розподілом коштів (пенсія, виплати у зв'язку з утратою працездатності, через хворобу, медичні виплати тощо) – Управління соціального страхування та Національного фонду здоров'я. Здійснено зіставлення стратегічних цілей та напрямів подальшого їх реформування (сучасний електронний кабінет, автоматизація та вдосконалення процесів, оцифрування документації, обмін даними та інтеграція в рамках електронного адміністрування, а також продовження роботи над подальшим удосконаленням механізмів протидії шахрайству) з перспективними планами розвитку системи соціального страхування України (нарощення кількості електронних послуг у сфері соціального страхування, інформування населення та покращення обслуговування).

Автори в контексті співпраці та взаємодопомоги згадують Угоду між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення, завдяки якій застраховані особи мають можливість об'єднати стаж соціального страхування в Польщі та Україні й отримати інші переваги, що позитивно впливає на добросусідські відносини між обома договірними сторонами і відповідає європейським критеріям розвитку соціальної сфери.

Підводячи підсумки досліджуваного питання, автори наголошують на історичній, політичній та правовій близькості обох країн, що може слугувати, з одного боку, джерелом дієвого досвіду, а з іншого – застереженням від прорахунків і можливих помилок на шляху реформування системи соціального забезпечення в Україні.

Ключові слова: соціальне страхування, Управління соціального страхування, Національний фонд здоров'я, Пенсійний фонд України, реформування, пільги, страхові виплати.

Постановка проблеми. Сучасні демократичні держави у своєму основному законі насамперед фіксують власну соціальну спрямованість. Стаття 1 Конституції України 1996 р. говорить: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» [1]. У статті 2 Конституції Польської Республіки 1997 р. зазначається: «Польська Республіка – демократична правова держава, що реалізує принципи соціальної справедливості» [2, с. 16]. Подальші кроки в напрямі формування соціальної держави відображені в національному законодавстві та механізмах його реалізації. В умовах реформування системи соціального захисту населення доцільним та необхідним є вивчення досвіду європейських країн. Ураховуючи географічну та ментальну близькість, а також досягнення відчутних результатів за порівняно невеликий проміжок часу, особливий інтерес викликає стратегія розвитку соціальної сфери Республіки Польща.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітленню процесів соціального захисту населення у європейських країнах присвячено чимало праць науковців з різних галузей. Однак, на нашу думку, дослідження перспектив реформування в цій сфері на найближчих кілька років перебуває на етапі первинного накопичення інформації та доступне для аналітичного опрацювання. Для висвітлення історико-правових передумов та основних тенденцій реформування соціальної сфері у своїй роботі ми спиралися на праці М.І. Марчука та Т.Б. Токарського [3; 4].

Мета статті – проаналізувати системи соціального захисту населення України та Республіки Польща, акцентуючи увагу на спільних і відмінних характеристиках у питаннях соціального страхування, а також перспективах ефективних запозичень для України.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи концепцію соціальної держави в польській правовій доктрині, М.І. Марчук зазначає, що саме положення ст. 2 Конституції Республіки Польща 1997 р. забезпечило правове підґрунтя для створення нових організаційних форм соціального захисту населення. На його думку, децен-

тралізація влади та фінансів на рубежі ХХ – ХХІ ст. створила реальні передумови для покращення функціонування сфери соціальних послуг [3, с. 30–31]. Реформи були спрямовані на формування стабільних партнерських відносин між державними, самоврядними і громадськими організаціями.

Правові основи системи соціального забезпечення в Польщі створені низкою нормативно-правових актів, таких як: Закон від 13.10.1998 р. «Про систему соціального страхування»; Закон від 17.12.1998 р. «Про пенсії із Фонду соціального страхування»; Закон від 21.11.2008 р. «Про накопичувальні пенсії»; Закон від 28.08.1997 р. «Про організацію і функціонування пенсійних фондів»; Закон від 25.06.1999 р. «Про грошові виплати щодо соціального страхування від хвороб, вагітності і пологів»; Закон від 30.10.2002 р. «Про соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань»; Закон від 28.11.2003 р. «Про матеріальну допомогу сім'ям»; Закон від 27.06.2003 р. «Про соціальну пенсію»; Закон від 30.04.2004 р. «Про допенсійні пільги»; Закон від 20.12.1990 р. «Про соціальне страхування фермерів» та інші [4, с. 161].

У незалежній Україні формування системи соціального забезпечення розпочалося зі схвалення Постановою Верховної Ради України від 21 грудня 1993 року № 3758-XII Концепції соціального забезпечення населення та прийняття «Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (Закон України від 14 січня 1998 р. № 16/98-ВР), які стали базовими для створення спеціальних законів для визначених видів соціального страхування, а саме: «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (1999 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.), «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням»

(2001 р.), «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.) [5, с. 8–9].

Станом на червень 2021 р. систему державного соціального страхування в Польщі складають Управління соціального страхування (Zakład Ubezpieczeń Społecznych) та Національний фонд здоров'я (Narodowy Fundusz Zdrowia). Управління соціального страхування функціонує на основі Закону від 13 жовтня 1998 р. «Про систему соціального страхування», займається питаннями накопичення внесків соціального та медичного страхування, а також розподілом коштів [6]. Протягом кількох останніх років систематично та послідовно реалізує проекти з розвитку електронних послуг, таких як e-Składka, e-ZLA, e-Akta, EESSI (електронний обмін інформацією про соціальне страхування в ЄС), що відповідає тенденціям розвитку електронної держави. Прийнята Управлінням соціального страхування Стратегія розвитку на 2021–2025 рр. передбачає запровадження глибоких змін у функціонування системи соціального страхування. Вона визначає чотири напрями організаційної та цифрової трансформації самого Управління: сучасний електронний кабінет, автоматизація та вдосконалення процесів, оцифрування документації, обмін даними та інтеграція в рамках електронного адміністрування. Стратегія визначає 10 цілей, які будуть реалізовані за допомогою програм трансформації та місцевих ініціатив. Ключові цифрові програми Управління соціального страхування включають автоматизацію розрахунків із платниками, а також консолідацію та автоматизацію виплат пільг, що сприятиме мінімізації навантаження на підприємців, скороченню часу та витрат на розрахунки і посилять державну фінансову систему. Програма автоматизації виплат покращить розгляд внутрішніх та міжнародних пенсійних вимог. Важливим завданням є також програма банківського обслуговування виплат, що здійснює Управління соціального страхування, яке підтримує діяльність держави в галузі збільшення безготівкових операцій в економіці [7].

Прийняті стратегічні напрями також передбачають внутрішнє вдосконалення

Управління з точки зору змін в організаційній структурі, автоматизації та оцифрування процесів, адаптації рівня зайнятості до масштабу виконуваних та реалізованих завдань, підвищення економічної ефективності, зміщення акцентів на розвиток експертних знань, які гарантують професійне та відповідальне обслуговування клієнтів. Програма пов'язана із сучасним, відкритим спілкуванням і передбачає наявність Управління соціального страхування в соціальних мережах – Twitter, YouTube, LinkedIn. Мета цієї присутності – охопити якомога ширшу групу громадян інформацією про послуги та товари, а також освітні заходи щодо системи соціального страхування [7].

У найближчі роки, окрім упровадження цифрових програм, одночасно буде продовжено роботу щодо подальшого розвитку механізмів протидії шахрайству. Місцеві ініціативи відіграватимуть важливу роль. Визначено 10 таких напрямів розвитку, в тому числі розроблення системи управління ризиками і механізмів запобігання шахрайству, розвиток компетенції працівників, розвиток аналітичних процесів, процесів прийняття рішень та прогнозування в Управлінні соціального страхування [7].

Національний фонд здоров'я здійснює медичні виплати, які акумулюються із внесків на медичне страхування. Його організаційна структура передбачає функціонування центрального офісу та 16-ти воеводських відділень [8]. Із 2004 р. Фонд є держателем Центрального реєстру застрахованих осіб, який було створено з метою: оперативного підтвердження права на виплати по медичному страхуванню; збору даних про страхувальника у Фонді та про осіб, які мають право на медичні послуги; видачі сертифікатів у межах своєї діяльності та обліку витрат на послуги охорони здоров'я [9].

В Україні систему державного соціального страхування складають некомерційні самоврядні організації: Пенсійний фонд України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття та Фонд соціального страхування України, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим

державним соціальним страхуванням від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням.

Наразі триває активний процес нарощення кількості електронних послуг у сфері соціального страхування. Ефективно працює портал електронних послуг Пенсійного фонду України, а також постійно розширюється кількість функціонуючих електронних сервісів на сайті державних послуг «Дія». Однак масштаби й темпи значно поступаються тим, які розвинула Польща. Проте варто зауважити, що означені тенденції лише свідчать про спільний вектор розвитку і можливості співпраці та використання досвіду.

З 1 січня 2014 р. набув чинності договір щодо застосування Угоди між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення від 18 травня 2012 р. [10]. Його положення стосуються різних видів допомоги: допомоги по безробіттю, допомоги по соціальному страхуванню та соціальному страхуванню аграріїв. Він зумовлює співпрацю компетентних установ договірних сторін з питань обміну наявними документами та інформацією, що сприяє покращенню рівня соціального захисту населення та підвищенню якості надання послуг в означеній сфері.

Висновки і пропозиції. Основні тенденції розвитку системи соціального страхування в Україні та Польщі, починаючи з кінця 90-х років ХХ століття, мають чимало спільного: формування нормативно-правової бази, процеси децентралізації, розвиток сфери електронних послуг. Однак досі зберігається значний розрив у темпах реформування та завершеності механізмів реалізації, що може слугувати підґрунтям для співпраці через консультування та обмін інформацією.

Таким чином, нам вдалося простежити спільність окремих правових передумов, а також окреслити можливі перспективи розвитку для української системи соціального захисту населення.

Ця публікація лише відкриває серію досліджень, присвячених пошуку найбільш сприятливих та ефективних для України механізмів удосконалення соціального захисту через урахування зарубіжного досвіду в цій сфері.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.06.2021).
2. Конституція Польської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала) / В.М. Шаповал. Київ : Москаленко О.М., 2018. 82 с. URL: http://pol-translit.com/upload/konstitutsiya-polshchi-na-01_2018-v_-shapoval.pdf (дата звернення: 04.06.2021).
3. Марчук М.І. Концепція соціальної держави у польській правовій доктрині. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 4. С. 29–32. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2018/9.pdf (дата звернення: 03.06.2021).
4. Токарський Т.Б. Досвід діяльності управління соціального страхування Польщі. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 160–167.
5. Вальчук О.І. Етапи формування публічної політики в системі державного соціального страхування України. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2021. Випуск 21. С. 7–10. URL: <http://www.pag-journal.iei.od.ua/21-2021> (дата звернення: 04.06.2021).
6. Ustawa z dnia 13 października 1998 r. «O systemie ubezpieczeń społecznych». *Dziennik Ustaw*. 1998. Nr. 137. Poz. 887. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19981370887/U/D19980887Lj.pdf> (дата звернення: 04.06.2021).
7. Strategia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na lata 2021–2025. URL: https://www.zus.pl/documents/10182/39611/Strategia_ZUS_2021-2025.pdf/7c10bc59-ef78-b5b6-7ca6-8c98c7bec71f (дата звернення: 04.06.2021).
8. Narodowy Fundusz Zdrowia. Rejestry. Centralny Wykaz Ubezpieczonych. URL: <https://www.nfz.gov.pl/o-nfz/rejestry/> (дата звернення: 04.06.2021).
9. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. «O świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych». *Dziennik Ustaw*. 2020 poz. 1398. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200001398> (дата звернення: 04.06.2021).
10. Про ратифікацію Угоди між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення : Закон України від 05.09.2013 р. № 458-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-18#Text> (дата звернення: 04.06.2021).

Valchuk O., Kronivets T., Yaremenko O. Ways to improve the social protection of the population through the prism of foreign experience

In the article, the authors outlined the legal basis of the system of social protection of the population of modern Poland and Ukraine. An attempt was made to make a comparative analysis of the main trends in the development of social insurance. The main components of the state social insurance management system of the Republic of Poland have been identified and briefly described. They focused on the activities of the Social Insurance Administration and the National Health Fund. Government agencies involved in the accumulation of social and medical insurance contributions, distribution of funds. Such as pensions, disability benefits, sickness benefits, medical benefits, etc. The strategic goals and directions of reform were considered. Among them were the formation of a modern e-cabinet, automation and improvement of processes, digitization of documentation, data exchange and integration in e-administration, as well as continued work on further improvement of anti-fraud mechanisms. Perspective plans for the development of Ukraine's social insurance system have been identified. Such as increasing the number of electronic services in the field of social insurance, informing the population and improving services.

The authors, in the context of cooperation and mutual assistance, mention the Agreement between Ukraine and the Republic of Poland on social security. Thanks to which the insured persons have the opportunity to combine the experience of social insurance in Poland and Ukraine and receive other benefits. Which has a positive effect on good neighborly relations between the two parties and meets European criteria for the development of the social sphere.

Summing up the research question, the authors emphasize the historical, political and legal proximity of both countries. This can serve as a source of effective experience and a warning against miscalculations and possible mistakes on the way to reforming the social security system in Ukraine.

Key words: *social insurance, Social Insurance Administration, National Health Fund, Pension Fund of Ukraine, reforms, benefits, insurance payments.*